

*Ю. А. Меліхова,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри культурології Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

МОРАЛЬ І ПРАВО: ЗОНА СПІЛЬНОГО ПЕРЕБУВАННЯ

*«Вони не розлучні ні в прогресі своєму, ні в занепаді»
В. Соловйов*

Взаємозумовленість права і моралі невпинно приваблює представників філософсько-правової думки своєю складністю, багатогранною і змістовною невичерпністю, захоплює можливістю віднайти часом неочевидні причинно-наслідкові зв'язки, які відкриють нові рівні-горизонти формування і сприйняття сучасної морально-правової реальності. Передусім, це вдається тому, хто, шукаючи відповіді на запитання: «Чи є взагалі «ексклюзивна» територія у моралі і права? І як бути, якщо в цій зоні спільного перебування їх вимоги мають суперечливий характер?», хоча б наблизитися до розуміння комплексу проблем, сконцентрованих навколо ефективності і перспектив взаємозв'язку моралі і права в епоху постмодерну.

Розвиток сучасної української філософсько-правової думки дедалі більше спонукає до усвідомлення безпідставності тверджень стосовно існування нездоланної перешкоди між правом та мораллю, оскільки домінує тип праворозуміння, який ґрунтується на синтезі теорії природного права та юридичного позитивізму [2; с. 38].

У права і моралі спільні витоки і призначення. Спершу з'являється мораль як специфічний спосіб регуляції, якому притаманна особлива надпрагматичність: «повинно, тому що повинно». Право ж формується у процесі добору цінностей і створення системної ієрархії у вигляді конкретного правопорядку, призначення якого у підтриманні соціального миру як «логіка цінностей» і «альтернатива силі». Право теж сила, але вже принципово інша, опосередкована процесуальними нормами конструкцій раціонального дискурсу, подібно до того, як, наприклад, вогонь у печі обмежується її конструкцією, що унеможливує виникнення пожежі. Так, воля до самоутвердження, творчості є конструктив-

ною тільки тоді, коли вона «*об-межується*», «*оформлюється*» волею до порядку. Своєрідність права якраз у тому, що воно «приборкує свободу заради свободи, виключаючи сваволу і вседозволеність» [1; с. 171].

Людина завжди була не досконалою. Вона неодноразово намагалася «переробляти» світ через заперечення крайнощів: колективістско-комуністичних систем чи ліберально-індивідуалістичних. Та більшість спроб виявилися невдалими і людський моральний потенціал поступово «слабшав» пропорційно до того як збільшувалася кількість спокус. Коли заборона мала відносний характер, людині неважко було її відкинути за допомогою зручного твердження: «Якщо неможна, але дуже хочеться, то можна». Це частково виправдало виникнення системи абсолютних моральних зразків і правових цінностей, які за будь-яких соціально-історичних умов не підлягають девальвації, адже, якщо заборона абсолютна, то змінюється і логіка розсуду: «Якщо неможна, але дуже хочеться, то все одно неможна». Отже, право і мораль стали нормативними системами соціальної доцільності. Це актуально і до нині, адже, щоб не йти слизьким шляхом пошуку відповідей на сакраментальні питання на які ніколи і нікому не відповісти, треба нарешті спертися на міцні основи соціальної необхідності. На цьому шляху неможлива широта альтернатив, адже плюралізм моралі призводить до плюралізму в праворозумінні, який деколи може сприйматися як вседозволеність, що загрожує саморозпадом. Утім, апологетам теорії абсолюту завжди дошкулятимуть питаннями: «звідки?», «навіщо?», «чому?» За С. Кіркегором, на ці питання не треба шукати відповідей, а, наслідуючи М. Хайдеггера, прийняти його за істину, яку не вибирають, а в якій живуть. Відтак, усі «звідки?» і «чому?» – зі світу об'єктивації, де діють процеси, пізнання яких здійснюється за допомогою доказовості, що не застосовується до абсолюту. Абсолют не пояснюють. «Пояснює» він методом ретельного відбору з багатоманітного матеріалу після випробування часом того, що необхідно зберегти. Неабияка консервативність у збереженні випробуваного є безумовною основою традиції, що «здійснює у розвитку культури ту ж функцію, яку геном виконує у зміненні видів» [4; с. 3–5]. Таким чином, право і мораль встановлюють стандарти співіснування і життєдіяльності у суспільстві. Це дало підстави Д. Ллойду стверджувати, що «правові системи існують для підтримки моральних принципів у суспільстві, а моральний обов'язок коритися закону відіграє важливу роль у встановленні його (закону) авторитету і забезпеченні дотримання без

застосування примусу» [3; с. 64–65]. Цей процес взаємопроникнення, сприяє прогресу як моральних, так і правових відносин: право поглиблює укорінення моралі у суспільстві, а мораль підносить авторитет права як соціального регулятора суспільних відносин. Об'єктивна зумовленість взаємодії права і моралі визначається тим, що право втілює і реалізує моральні вимоги суспільства: справедливість, гуманізм тощо, а мораль засуджує злочин, бо протиправна поведінка є аморальною. Та в реальності все значно складніше. Наявність певної конфліктної ситуації не свідчить про те, що право і мораль випрацюють спільний варіант її розв'язання. Наприклад, право може засуджувати різні форми аморальної поведінки, а може утримуватися від переслідування цілої низки аморальних явищ (крім того, існують правові норми, які не потребують морального наповнення і обґрунтування). Певна індіферентність права стосовно моралі можлива, адже існують такі сфери людської діяльності, де законодавець свідомо утримується від підтримки моральних норм, оскільки механізм правосуддя позбавлений гнучкості для вирішення конкретних проблем. До цього ж втручання у цю сферу може призвести до ще більшого соціального зла, ніж його запобігання за допомогою чинних законів. Таким чином, право частково визнає право людини на аморальні вчинки, якщо лише вона не виходить за межі визначеної законом свободи. Однак право не повинно схилити людини до аморальності [1; с. 383], оскільки саме воно прокреслює нормативну межу, своєрідну демаркаційну лінію, яка відокремлює свободу від сваволі, належне від неприпустимого, конструктивне від деструктивного. Мораль встановлює мірило для оцінки, а право їх розмежує. Зневага до моралі – руйнація мірила. Тому правові норми повинні спрямовувати активність людини в русло гармонізації суспільного співіснування і блокувати ту активність, яка несе в собі деструктивний заряд. Особливо важливою є енергія права, коли моральні норми виявляються «знекровленими» і людина готова переступити небезпечну межу. Ця здатність права криється у його превентивній ролі. Таким чином, зникає будь-який дуалізм між сприйняттям права і моралі, оскільки в зоні їх спільного перебування простежується формування «ексклюзивної» аксіосфери, яка виявляється у ефективності збереження основних засад суспільного життя.

Згідно з концепцією Т. Парсона, система права, як система соціальної дії, повинна виконувати функцію «утримання зразка». Сутність її

у збереженні від руйнації найважливіших нормативно-ціннісних принципів належного, ідеали, якого формує мораль. Здатність права виконувати це завдання є умовою його дієздатності [1; с. 120] Так, право обмежує свободу людини, але ці обмеження не тотальні. Воно залишає певний простір (зону) для свободи вибору особистості між добром і злом, але тільки до певної межі. Саме відчуття межі (як почуття міри) унеможлиблюють виникнення беззаконня і всюдозволеності, що призводять до суспільного занепаду.

Людині властива схильність до втрати почуття міри, а тому вона часом переступає через все на своєму життєвому шляху, «навіть, якщо це сам воскреслий Христос!» [1; с. 411], тим більше, коли межі між нормою і аномалією виявляються вельми умовними в умовах постмодернізму. Однак, слід зазначити, що немає системи, яка б існувала поза сталими зразками і способами мислення. Однією із таких інваріативних аксіологічно-гносеологічних опор стала норма як точка-центр, від якої будується система координат соціальних норм. Ця «номадологія» існує тільки в зоні ціннісних гуманітарних полів моралі і права із різним ступенем «напруги», але з однаковим устремлінням досягти мети і віднайти сенс. Саме тому право і мораль не можуть існувати відокремлено в зоні спільного перебування. Це впливає із єдності самого суспільного життя. Звідси зв'язок правових і моральних ідеалів. Чим міцніший цей зв'язок, тим більше перспектив розвитку суспільства. І, навпаки, відмінність між моральними і правовими оцінками часто призводила до соціальних потрясінь, коли ідея державності втрачала моральний зміст і право «звільнялося» від функції захисту моральних цінностей та ідеалів. Крім того, у ієрархії самих правових цінностей починали панувати індивідуалістичні настанови: раціоналізм, свобода від моральних принципів тощо. І це видавалося за новітній суспільний ідеал.

Отже, морально-правова зона – це аксіосфера культури, під впливом якої в суспільстві, формується характерна стійка сукупність світоглядних настанов, яка визначає ментально структуроване бачення світу.

Список використаних джерел:

1. Бачинин В. А. Философия права и преступления – Х.: Фолио, 1999. – 607.
2. Джолос С. В. Взаємодія і співвідношення права і моралі: лобістський погляд [Електронний дискурс] // Науковий вісник херсонського державного університету. – 2013. – Вип. 5. – Т. 1. – С. 37–41. Режим доступу: http://www.lj.kherson.ua/pravo05/part_1/09.pdf. – Назва з екрана).

3. Ллойд Д. Идея права / Д. Ллойд ; пер. с англ.. М. А. Юмашева, Ю. М. Юмашева. – М. : ЮГОНА, 2002. – 416 с.
4. Лоренц. 8 смертных грехов цивилизованного человечества // Обратная сторона зеркала. – М.: Республика, 1998. – 60 с.
5. Соловьев В. Право и нравственность / Очерки из прикладной этики. – Спб. : Юридическая библиотека, 1998. – 177 с.

O. A. Stasevska,

PhD, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Culturology,

Yaroslav the Wise National Law University

O. V. Umanets,

PhD (Art Criticism), Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Culturology,

Yaroslav the Wise National Law University

INTERDEPENDENCE OF MORALITY AND LAW: THE PHILOSOPHICAL ASPECT

Permanently important in the history of philosophical and ethical thought, the scientific and practical problem of the interdependence of morality and law, which is always actualized during the period of significant social transformations, becomes especially acute due to the specifics of the realities of modern life of the Ukrainian society.

The interdependence of morality and law was at the center of the scientific attention of philosophers of all time, as evidenced by the works of Socrates, J. Locke, C.-A. Helvetius, P. Golbach, J.-J. Rousseau, I. Kant, G. Hegel, J. Fichte, J. Bentam, I. Ilyin, M. Berdyaev, L. Petrazhitzky, P. Novgorodtsev, V. Solovyov, B. Kistyakovskiy (they expressed the idea of defining the law as a «minimum of morality») etc. [1; 2]. In traditional philosophical and ethical thought, law was conceived as part of ethics, in the philosophy of the moral of Modern times there was a distinction between them as independent and specific regulators of human behavior, which is especially evident in the teachings of I. Kant. Western European scientific tradition of the XVIII – XIX centuries formed an understanding of the law to self-restraint of state power in favor of a citizen (G. Hegel, J. Locke, J.-J. Rousseau etc.).

Ukrainian philosophical thought proceeds from the understanding of law on the basis of the prospect of spiritual perfection of the individual, from a

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Кафедра культурології

СУПЕРЕЧНОСТІ ВЗАЄМОДІЇ МОРАЛІ І ПРАВА В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

**Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
30 травня 2019 року**

Харків
«Право»
2019

Редакційна колегія:

А. П. Гетьман – д. ю. н., професор, заслужений діяч науки та техніки України, академік НАПрН України, проректор з наукової роботи НЮУ ім. Ярослава Мудрого;

В. О. Лозовий – д. філос. н., професор, завідувач кафедри культурології НЮУ ім. Ярослава Мудрого;

Н. В. Маслак – к. ю. н., асистент кафедри кримінального права №1 НЮУ ім. Ярослава Мудрого, приватний нотаріус ХМНО Харківської області;

Ю. А. Меліхова – к. ю. н., доцент кафедри культурології НЮУ ім. Ярослава Мудрого;

О. В. Прудникова – д. філос. н., доцент, доцент кафедри культурології НЮУ ім. Ярослава Мудрого;

Л. М. Сідак – к. філос. н., доцент, доцент кафедри культурології НЮУ ім. Ярослава Мудрого, секретар редколегії;

Т. М. Слінько – к. ю. н., доцент, завідувач кафедри конституційного права України НЮУ ім. Ярослава Мудрого;

О. А. Шумейко – к. філол. н., доцент, доцент кафедри культурології НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Суперечності взаємодії моралі і права в сучасному українському суспільстві : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 30 трав. 2019 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2019. – 200 с.

ISBN 978-966-937-725-8

Збірник містить наукові статті та тези наукових доповідей з питань філософії права, соціальної філософії, етики, правознавства, зокрема кримінального, конституційного, аграрного, екологічного права, кримінології, медицини, а також соціології, педагогіки та актуальних проблем юридичної освіти і морально-правового виховання особистості як складових системи національного виховання в сучасних умовах соціокультурного розвитку.

Для викладачів, докторантів, аспірантів, студентів гуманітарних закладів вищої освіти.

УДК 17+177: 340.12

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2019

© Оформлення. Видавництво «Право», 2019

ЗМІСТ

Гетьман А. П. ПЕРЕДМОВА 3

Тематичний напрям 1.

ТРАНСФОРМАЦІЇ МОРАЛЬНОЇ І ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Максимов С. І.

ВЗАЄМОДІЯ МОРАЛІ І ПРАВА 4

Лозовой В. О.

МОРАЛЬ І ПРАВО ЯК РЕГУЛЯТОРИ ДІЯЛЬНОСТІ
Й ПОВЕДІНКИ СОЦІАЛЬНИХ СУБ'ЄКТІВ 7

Погрібна В. Л.

ЧИ ВЛАСТИВА ПРАВУ АМОРАЛЬНІСТЬ? 10

Дзьобань О. П.

ДО ПРОБЛЕМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ
СФЕРИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА 14

Прудникова О. В.

АМБІВАЛЕНТНІСТЬ ВПЛИВУ ГЛОБАЛЬНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ
ПРОЦЕСІВ НА ВІТЧИЗНЯНУ ІНФОРМАЦІЙНУ КУЛЬТУРУ 17

Панков Г. Д.

ПРАВО ЧЕЛОВЕКА НА СУД В НОВОЗАВЕТНОЇ ЕТИКЕ 21

Криворучко С. К.

МОРАЛЬ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ 25

Сідак Л. М.

ПРО НЕБЕЗПЕКИ МОРАЛЬНО-ПРАВОВОЇ АНОМІЇ
ДЛЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА 30

Колесников М. П.

К ПРОБЛЕМЕ СООТНОШЕНИЯ МОРАЛИ И ПРАВА
В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ 34

Меліхова Ю. А.

МОРАЛЬ І ПРАВО: ЗОНА СПІЛЬНОГО ПЕРЕБУВАННЯ 39

О. А. Stasevska, O. V. Umanets

INTERDEPENDENCE OF MORALITY AND LAW:
THE PHILOSOPHICAL ASPECT 43

Радутний О. Е.

МОРАЛЬ І ПРАВО ЕРИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
ТА ЦИФРОВОЇ ЛЮДИНИ 46

Пономарьов О. С., Чеботарьов М. К., Терещенко К. І.

МОРАЛЬ І ПРАВО В СИСТЕМІ КУЛЬТУРИ
УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЛІДЕРА 51

Мищенко В. И.

ДУХОВНОСТЬ В СИСТЕМЕ ПРАВА 56

Сідак Л. М., Ципищук К. В.

МОРАЛЬНО-ПРАВОВА КУЛЬТУРА – ОСНОВА
ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЮРИСТА 60

Тематичний напрям 2.

СУПЕРЕЧНОСТІ МОРАЛЬНОЇ І ПРАВОВОЇ ПРАКТИКИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Чурсин Н. Н.

К ВОПРОСУ О ПРОТИВОРЕЧИВОСТИ
МОРАЛЬНОЙ И ПРАВОВОЙ ПРАКТИКИ 65

Савінова Н. А.

КРИЗА ЦІННОСТЕЙ В ПАРАДИГМІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА 70

Меліхова Ю. А., Матвієнко В. В.

ВПЛИВ МОРАЛІ НА ЗАКОНОТВОРЧІСТЬ 74

Сиротенко С. Є.

МОРАЛЬНІ КАТЕГОРІЇ ЯК ОСНОВА ЗДІЙСНЕННЯ
ПРАВСУДНОГО СУДОЧИНСТВА 77

Трофименко В. А.

КОНТРОЛЬНА ВЛАДА ТА ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ:
ТОЧКИ ЗІТКНЕННЯ 80

Ткачова О. В., Бойко В. О.

МОРАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПРОЦЕСУ
ВИПРАВЛЕННЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНОГО 84

Соляник К. Є., Перцель К. С.

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА І МОРАЛІ
В ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА 89

Маслак Н. В., Нестеренко І. В.

ПИТАННЯ ЗАКОННОСТІ ТА МОРАЛЬНОСТІ
ЗАСТОСУВАННЯ КОНФІСКАЦІЇ ЯК ВИДУ ПОКАРАННЯ 92

Мохончук Б. С., Шаранова В. В.

ПРАВОВИЙ ТА МОРАЛЬНИЙ АСПЕКТИ
ВІЛЬНОГО ОБІГУ ЗБРОЇ В УКРАЇНІ 96